

بررسی ترسیمات پیکر نما مضامین اخروی در هنر اسلامی ایران*

نجیبه رحمانی** فتانه محمودی*** همایون حاج محمدحسینی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۰/۲۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۹/۶

چکیده

هنر دینی ایران در پی تجلی امر والا از هرگونه ترسیم پیکر نما پرهیز کرده است. در این میان موضوعات مذهبی و امور اخروی به واسطه نیاز به ترسیم پیکر نما و فضای روایی در وادی ممنوعه قرار گرفتند. با وجود تأکید بسیار قرآن و احادیث در این حوزه، هنر ایران عاری از مصورسازی امور اخروی است - جز موارد انگشت‌شماری مربوط به دیدار پیامبر از بهشت و جهنم در نسخ خطی معراج‌نامه‌ها - اعتلای این حوزه مربوط به هنر عامیانه دوره قاجار است. مطالعات به عمل آمده نشان می‌دهد که هنر اسلامی به واسطه نوع نگرش از ترسیم مضامین اخروی پرهیز کرده است؛ اما با ورود به دوره قاجار برای اولین و به شکل مستقل شاهد ترسیم این مضامین در ابعاد بزرگ هستیم. این امر وقتی میسر گشت که طبقه هنرمند و سفارش دهنده تغییر یافت؛ در واقع هنرمند عامیانه با توجه به جهان بینی طبقه خویش به ترسیم پیکر نماهای امور اخروی دست زد. هدف پژوهش ترسیمات پیکر نما مضامین اخروی در هنر ایران است تا یکی از کلیدی‌ترین موضوعات دینی غایب در هنر ایران مورد مطالعه قرار گیرد.

در این مقاله به دو سوال زیر پاسخ داده شده است:

۱. سیر حرکت آثار مربوط به مضامین اخروی در هنر اسلامی ایران چگونه بوده است؟
 ۲. ترسیم پیکر نماهای مضامین اخروی در دوره قاجار چه مشخصاتی دارد و چه تفاوت‌هایی با دوران پیشین دارد؟
- روش تحقیق در این مقاله توصیفی - تحلیلی است و شیوه گردآوری مطالب کتابخانه‌ای است. در هنر عامیانه قاجار سه حوزه نقاشی قهوه‌خانه‌ای، نقاشی بقاع متبرکه و نقاشی پشت شیشه بررسی شده است که در آن‌ها با دنیای جدیدی از ترسیم موضوعات اخروی در ابعاد و گستردگی مختلفی روبه‌رو می‌شویم؛ این هنر برای اولین بار ایدئولوژی خاص طبقه عام را در ایران نمایش داد و آن اعتقادات راسخ مذهبی و باورهای دینی است.

واژگان کلیدی

ترسیم پیکر نما، بهشت و جهنم، معاد، نقاشی قهوه‌خانه‌ای، محمد مدبر، نقاشی پشت شیشه، چاپ سنگی، نقاشی بقاع متبرکه.

* این مقاله بر گرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول تحت عنوان: «بازتاب مذهب در هنر عامیانه دوره قاجار» از عهد ناصری تا انقراض سلسله قاجاریه «از دانشگاه مازندران است.

** کارشناسی ارشد پژوهش هنر، مدرس دانشکده هنر دانشگاه سمنان (نویسنده مسئول). Email: n_rahmani88@yahoo.com

*** دانشجوی ارشد دانشکده هنر و معماری دانشگاه مازندران - استاد راهنمای پایان نامه Email: mahmoudi1965@ymail.com

**** استادیار دانشکده هنر و معماری دانشگاه مازندران Email: homayunhoseini@yahoo.com